

מדינת ישראל
משרד החינוך
מינהל חברה ונוער
אגף של"ח וידיעת הארץ

הירדן הדרומי בשדות כנרת - לאורך הירדן המלוח "ורח המלוח על המים"

(י"חורשת האיקליפטוס", נעמי שמר)

הירדן הדרומי, ויקיפדיה

היש"מ מותאם לסדנת "מכלול נופאדם בארץ ישראל"

מאת: יותם גנדלר

עריכה: רונית בין

עריכה לשונית: אפרת חבה

עיבוד: אלי שיש

תשע"ג 2013

רח' הנבאים 30, בניין ארלדן ירושלים, 91911, טל': 02-5603190/1, פקס': 02-5602054

אגף של"ח וידה"א – inbalba@education.gov

קובץ זה מכיל קישורים גם לאתרים חיצוניים שאינם אתרי משרד החינוך.

תוכן אתרים אלו, לרבות הפרסומות הכלולות בו, הינו באחריות בעלי האתרים ואינו באחריות משרד החינוך.

הירדן הדרומי

בשדות כנרת - לאורך הירדן המלוח

"ורח המלוח על המים"

("חורשת האיקליפטוס", נעמי שמר)

נהר הירדן מתחיל מהלכו בצפון, נשפך אל הכנרת ויוצא ממנה בדרומה. משם הוא ממשיך לזרם מעדנות בין דגניה לכנרת עד אל סופו בים המלח.

מסלול היש"מ מתחיל בדרך עפר העוברת בין השדות המעובדים של [קבוצת כנרת](#), לאורך התעלה של [המוביל המלוח](#). בסמוך לגדתו המערבית – בין הקנים, סבכי השיחים ועצי האיקליפטוס הענפים – עובר הירדן הדרומי.

מכלול תופעות נופאדם המתקיימות באזור ייחודי זה ולאורך המסלול מעלות את סוגית ההשלכות של מעשי האדם – אשר לעתים הן נראות בשטח ולעתים הן סמויות מהעין.

חבל ארץ: [עמק הירדן](#).

משך זמן היש"מ: 5 שעות (לא כולל נסיעות).

אורך מסלול ההליכה: 6 ק"מ.

מפה: הגליל התחתון, העמקים והגליל, מספר 3.

נקודת התחלה: נצ"מ 25330/734470, סוף מטעי הדקלים של קבוצת כנרת, בדרך לביתניה תחתית.

נקודת סיום: חורשת האיקליפטוס, 25380/73530.

עונה מומלצת: עונת הסתיו עד תחילת החורף מתאימה ביותר – בגלל מגבלות מז"א.

מגבלות: אין.

דגשי בטיחות:

- הליכה לאורך תעלת הירדן המלוח: מים מליחים מעורבים בביוב של טבריה ושל רכס פורייה – חל איסור זריקת אבנים למים וכל מגע עם המים.
- הליכה לאורך הירדן עצמו – איסור כניסה / קפיצה למים.
- טיפוס לתצפית – מחייב הסבר על דרך העלייה והירידה ועל האיסור לרוץ, אפשרי רק כשאין בוך.
- חניית ה"ירדנית" וחציית כביש גישה לכנרת – נוהל חציית כביש.

דרגת קושי: קל, אינו בר-נגישות.

אתרים בתשלום: אין.

מה ביש"מ

1. [תיאור המסלול](#)
2. [מפת היש"מ](#)
3. [תיאור האתרים שבמסלול](#)
4. [מהלך הפעילות ביש"מ](#)
5. [המחששות ואמצעי עזר לניהול היש"מ :](#)
 - [הירדן בתנ"ך \(1\)](#)
 - [משחקים ונהנים \(2\)](#)
 - [צופים אל המרחב \(3\) – תמונות](#)
 - [פרטים בנוף \(4\)](#)
 - [מסע בא"י – הנרי בייקר טריסטרם \(5\)](#)
 - [הירדן בעבר \(6\) – תמונה](#)
 - [המוביל הארצי \(7\) – מפה](#)
 - ["רוב רוי" על הירדן – בונים רפסודות \(8\)](#)
 - [בעלי חיים נפגעים מפסולת \(9\) – תמונות](#)
 - [מינים מתפרצים \(10\) – תמונות](#)
 - [חורשת האיקליפטוס \(11\) – שיר](#)
 - [פאזל 1: מוצא הירדן מהכנרת \(12\) – מפת סקר PEF](#)
 - [מוצא הירדן מהכנרת \(13\) – למורה](#)
 - [פאזל 2: הירדן היום – תצ"א \(14\)](#)
 - [תשעת מרכיבי הנוף \(15\)](#)
 - [תשעת מרכיבי הנוף \(16\) – למורה](#)
 - [מעגל השל"ח \(17\)](#)
 - [מהו מעגל השל"ח](#)
6. [תנ"ך: דברים יא, לא](#)
[דברים יב, י](#)
7. [ביבליוגרפיה מומלצת](#)
8. [קישורים אינטרנטיים נוספים](#)

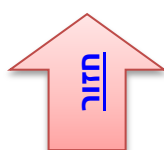
תיאור המסלול

המסלול מתחיל בדרך עפר הפונה דרומה, בסמוך לקבוצת כנרת, עד לקצה **מטעי הזקלים (1)**. נמשיך לצד שדה חקלאי עד **לחורשת האיקליפטוסים (2)** שבחלקו התחתון של **נחל יבניאל**. משם נחזור על שביל הצמוד לנחל יבניאל לכיוון צפון-מזרח, אל סכר "אלומות". בדרך נעצור ב"**גבעה האדומה (3)**" ונצפה ממנה אל המרחב. **מסכר "אלומות" (4)** נמשיך ב"שביל ישראל", המסומן גם בכחול, ונגיע אל **התעלות של המוביל המלוח (5-6)**. נצפה בעופות מים ובבעלי חיים ונשיט רפסודות. נתקדם במסלול אל ה"רוב רוי", בסמוך ל"**ירדנית (7)**" – אתר הטבילה הנוצרי. משם נלך בין עצי התמר אל **חורשת האיקליפטוסים (8)**, שם מסתיים המסלול.

מפת היש"מ

מתוך: עמוד ענן

נק' התחלה

תיאור האתרים שבמסלול

מטעי הדקלים (1)

נראה שעמק הירדן התאפיין תמיד בנוף דקלים, אך לא כך הוא. היישוב הציוני ביקש להחיות בארץ את גידול התמר, ולכן שלח את בן-ציון ישראלי ז"ל (1887-1954) – שהיה ממקימי חצר-כנרת בראשית המאה העשרים וממייסדי קבוצת-כנרת – לאתר זני תמר בארצות המזרח (מצרים, עירק, פרס, כורדיסטן) ולהביאם לארץ ישראל. את מסעו האחרון למטרה זו עשה עם יאני אבידוב לאחר קום המדינה, ב-1954.

באותה שנה, מצא בן-ציון ישראלי את מותו בעצרת זיכרון לצנחנים שנספו במלחמת העולם השנייה. העצרת התקיימה בקיבוץ מעגן. בזמן העצרת התרסק מטוס פייפר על קהל המשתתפים, ובן-ציון נהרג.

חורשת האיקליפטוס בנחל יבניאל (2)

נחל יבניאל זורם לאורך כ-18 קילומטרים – ממורדות רכס קרני חיטין אל עמק הירדן. הנחל נשפך אל הירדן מדרום לכנרת. בחלקו העליון, הוא נחל אכזב, ובחלקו התחתון, הוא נחל איתן בשל המעיינות הנובעים בתחתית הערוץ – בהם **עין פטל** ו**עין כוש**. הצמחייה האופיינית לנחל והנמצאת בו בכמות רבה היא של שיחי הרדוף הנחלים ושל שיח אברהם. במדרונות העליונים של הנחל אפשר למצוא עצי שיזף מצוי רבים.

האיקליפטוסים המעטרים את נוף הארץ הגיעו לכאן לראשונה בשנות ה-80 של המאה ה-19. מקורם באוסטרליה.

בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, סבלו רבים ביישוב היהודי בארץ ממחלת המלריה, בעיקר אלו שישבו באזורים ביצתיים, כמו: חדרה, עמק יזרעאל ועמק החולה. ראשוני הרופאים בארץ הבינו את הקשר בין הביצה למחלה, וראו בייבוש הביצות צורך קיומי. למטרה זו, הובאו לארץ רבבות שתילים של איקליפטוס, והם ניטעו באזורים הנגועים.

"הגבעה האדומה" (3)

גבעה, תל עפר, מעשה ידי אדם (מפינוי אדמה בסמוך לצורך בניית מתקן המט"ש – מתקן לטיהור שפכים). על התל אפשר לראות **צמחי מעזבות**, המכונים גם צמחי צדי דרכים. אלו מיני צמחים שהשינויים שיצר האדם בקרקע מיטיבים עמם (**חרדל השדה**, **נזמית לופתת**, **סרפד הכדורים**, **חלמית מצויה** [חובזה] ועוד). צמחים אלו צומחים בחורבות כפרים, במקומות שבהם היו ריכוזי עדרים של בקר ושל צאן ובשדות מעובדים, זאת עקב שינוי הקרקע הנגרם מדישון האדמה על-ידי הגללים של בעלי החיים ועל-ידי פסולת האדם. הימצאות צמחים מעין אלו יכולה להעיד היכן היו עדרים והתיישבות אנושית עשרות שנים קודם.

סכר "אלומות" (4)

הסכר, הבנוי מסלעים ומעפר, נמצא על נהר הירדן הדרומי, שני ק"מ דרומית לסכר "דגניה". הסכר נבנה במטרה להפריד בין המים מצפון לסכר – שאיכותם גבוהה, למים שמדרומו – שהם מזוהמים

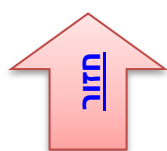
ובאיכות נמוכה. בנקודה זו, נפסקת זרימת הירדן הדרומי, והמים הזורמים בירדן מדרום לסכר הם מי מוביל המים המליחים – שבו מים שנשאבו ממעינות בצפון הכנרת, מי שפכים שעברו טיפול ראשוני, ומי שיטפונות.

המוביל המלוח (6-5)

למרות היות הכנרת אגם מים מתוקים, בסביבתה קיימים מעיינות מלוחים: נור – שמצפון לטבח'ה, פולייה – שמצפון לטבריה, ומעיינות חמי טבריה. מי מעיינות אלו מתנקזים אל הכנרת. לאחר סיום בניית המוביל הארצי ב-1964, החלו לתכנן את בניית המוביל המלוח, שמטרתו להטות את המים המלוחים מהכנרת ולהמעיט בכך את מליחותה. התעלה של המוביל המלוח נבנתה לאורך החוף המערבי של הכנרת, ואורכה 22 ק"מ. המים המלוחים מועברים לקטע הדרומי של הירדן, היורד לים המלח. מיני ציפורים רבים מוצאים את מזונם במי המוביל: [תמירונים](#), [ביצניות](#) ממינים שונים, [סיקסקים](#), [סופיות](#) – הנמצאות בסבך הקנים, ופעמים אף [סייפנים](#). בתוך המים, אפשר לראות את [צב הביצה](#) – צב אשר זיהום המים אינו מפריע לו, והוא יכול להתקיים הן במי נחל נקיים והן במי ביוב.

"ירדנית" (7)

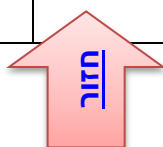
המקום משמש כאתר טבילה לצליינים המבקשים ללכת בדרכו של יוחנן המטביל, שעל-פי המסורת הנוצרית ביצע את טקס הטבלת ישו בירדן. הטבלתו של ישו נעשתה, לפי המסורת הנוצרית, סמוך ליריחו, אך לאור העבודה שבמהלך השנים לא הייתה גישה לשם, הועתק מקום הטבילה לכאן.

מהלך הפעילות ביש"מ

סדר	מיקום הפעילות	נושא הפעילות	תיאור הפעילות	דגש מיוחד	הערות	זמן	ציוד מיוחד
1	מנקודת ההתחלה עד מטע הדקלים	הליכה				10 דק'	
2	מטע הדקלים (1)	הצגת נושא היש"מ <u>הירדן בתנ"ך (1)</u> <u>משחקים ונהנים (2)</u>	מה מצפה לנו היום? קישור היש"מ לסדנה והצגת המסלול מיקום ע"ג המפה <u>משחק פתיחה</u> עד 18 מבלי להתבלבל				מפת הגליל התחתון, העמקים והגלבוע, מספר 3
3	ממטע הדקלים עד חורשת האיקליפטוסים	הליכה			הליכה רצופה ללא עצירות עד לחורשה של נחל יבניאל – עוברים דרך הכניסה לביתניה תחתית, ודרך הכניסה למתקן טיהור השפכים החדש	25 דק'	
4	בכניסה לחורשת האיקליפטוסים שבנחל יבניאל (2)	<u>תצפית</u> – רכס פורייה	<u>צופים אל המרחב (3)</u>			5 דק'	
	בחורשת האיקליפטוסים שבנחל יבניאל	הפסקת בוקר	<u>חלוקה לחוליות</u> הפסקת בוקר קפה, תה		חלוקה לקבוצות לפי מדבקות צבעים	40 דק'	קפה, תה, כוסות, גזייה, גפרורים
5	מחורשת האיקליפטוסים ל"גבעה האדומה"	הליכה				10 דק'	
6	"הגבעה האדומה" (3)	<u>משחקים ונהנים (2)</u> <u>תצפית – פרטים בנוף (4)</u>	מטפסים על הגבעה פעילות בחוליות: זיהוי פרטי נוף ומיונם לרבדים: פיזי, ביוטי ואנושי. דוגמות לקשרי השפעה בנוף, הצגתם בפני שאר החוליות	בטיחות בעלייה לגבעה ובירידה ממנה. אין לרוץ בעלייה ובירידה. התייחסות גם לדרכים העולות לרכס השפעת האדם על הנוף ועל הסביבה (כמו כן ההשפעה בשל קיומן של הדרכים), כיצד עבודות המט"ש – מתקן טיהור שפכים (חפירה, הוצאת אדמה), שנעשו על מנת לטפל בהזרמת הביוב שהשפיעה על הרובד הביוטי, השפיעו על הרבדים הפיזי והאנושי.		10 דק'	

7	מ"הגבעה האדומה" לסכר "אלומות"	הליכה				20 דק'	
8	סכר "אלומות" (4)	הירדן אז והיום	מסע בא"י – הנרי בייקר טריסטרם (5) זיכרונות ממסע בירדן הדרומי מתארים את הירדן. הסבר על התעלה המלוכה	*ההבדלים בין התיאור של הנרי בייקר טריסטרם למצב היום. *האחראים לשינויים, אם יש גם השפעה חיובית או רק שלילית, פירוט.		20 דק'	מסע בא"י – הנרי בייקר טריסטרם (5) הירדן בעבר (6) – תמונה המוביל הארצי (7) – מפה
9	מסכר "אלומות" אל התעלות	הליכה				5 דק'	
10	בין התעלות (5)	"רוב רוי" על הירדן – בונים רפסודות (8)	בניית רפסודות – תחרות בין החוליות דיון לאחר ביצוע משימת הבנייה	בגלל הקרבה למים, רק המורה ישיט את הרפסודות בתעלת המוביל		30 דק'	שיפודי עץ, קיסמי שיניים, פקקי שעם, חוט שמשון, מקלות ארטיק או מקלות לביצוע משטח גרון
	בין התעלות	מה קשור? השפעת האדם על הסביבה	כל חוליה כותבת כמה שיותר השפעות והשלכות הנובעות מערמות הלכלוך והזבל שמשאירים הנופשים והמתבטאות ב-3 הרבדים.	תמונות של בעלי חיים נפגעים מהפסולת (9) ושל מינים מתפרצים (10) (מינים מתפרצים, כגון: העורב האפור)		10 דק'	בעלי חיים נפגעים מהפסולת (9) מינים מתפרצים (10)
11	מהתעלות אל "רוב רוי" – "ירדנית"	הליכה				5 דק'	
12	"רוב רוי" – "ירדנית" (7)	העמקת מוצא הירדן	חורשת האיקליפטוס – שיר (11) השפעת האדם – שינוי מוצא הירדן מהכנרת	להקריא את הבית הראשון ואת הפזמון פאזל 1: מוצא הירדן מהכנרת – מפת סקר PEF (12) פאזל 2: הירדן היום – תצ"א (14)		10 דק'	פאזל 1: מוצא הירדן מהכנרת – מפת סקר PEF (12) מוצא הירדן מהכנרת – מפת סקר PEF (13) – למורה פאזל 2: הירדן היום – תצ"א (14)
13	מ"רוב רוי" – "ירדנית" לחורשת האיקליפטוס	הליכה				5 דק'	
14	חורשת האיקליפטוס (8)	סיכום מרכיבי הנוף, כולל דוגמות	תשעת מרכיבי הנוף (15) תשעת מרכיבי הנוף (16) – תשובות למורה	אפשרות מוצעת אם הזמן מאפשר		20 דק'	
15	מעגל סיכום / של"ח	מעגל השל"ח וסיכום היש"מ	מעגל השל"ח (17) מעגלי השפעה ואחריות			30 דק'	נגן ורמקולים לשיר זה כמו להיות ירדן

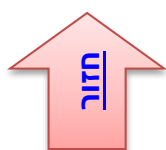

המחשות ואמצעי עזר לניהול היש"מ

הירדן בתנ"ך (1)

לנהר הירדן היה תפקיד אסטרטגי חשוב בתקופת התנ"ך, והוא נזכר כמה פעמים כגבול המזרחי של ארץ כנען וכמפריד בין נחלתם של שניים וחצי שבטי ישראל ממזרח לירדן לבין נחלות שאר שבטי ישראל מערבית לו.

דברים יא, לא	"כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן לְבֹא לְרֶשֶׁת אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֵיכֶם נָתַן לָכֶם וַיִּרְשְׁתֶּם אֹתָהּ וַיֵּשְׁבֶתֶם בָּהּ"
דברים יב, י	"וְעֹבְרֹתֶם אֶת הַיַּרְדֵּן וַיֵּשְׁבֶתֶם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֵיכֶם מְנַחֵל אֶתְכֶם וְהָנִיחַ לָכֶם מִכָּל אִיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַיֵּשְׁבֶתֶם בְּטָח"

משחקים ונהנים (2)

עד 18 בלי להתבלבל

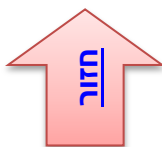
1. סידור הכיתה במעגל.
2. המשימה : לספור עד 18 ברצף בלי להתבלבל.
3. מגבלות : כל פעם תלמיד אחר אומר ספרה מבלי לתאם עם האחרים. התלמידים שמצדדו אינם יכולים להכריז על הספרה הבאה. יש לספור כך ברצף מ-1 עד 18. אם נכשלים, מתחילים שוב.
4. חשוב לעצור לאחר 3 סבבים ולשקף לתלמידים את מה שקרה עד כה ואיך ניתן לבצע זאת בהצלחה בשמירה על הכללים.

מטפסים על הגבעה

תחרות בין החוליות

1. חברי כל חוליה מחזיקים ידיים.
2. המשימה : לעלות לראש הגבעה כחוליה – בלי לנתק את הידיים.
3. החוליה שהגיעה ראשונה לראש הגבעה בלי שחבריה ניתקו את הידיים בדרך היא המנצחת.

צופים אל המרחב (3)

(תמונות עזר למורה)
צילום : יותם גנדלר

כנרת

מתקן טיהור שפכים

פרטים בנוף (4)

מיינו את הפרטים בנוף לרבדים

רובד פיזי (הטבע הדומם, אינו יציר האדם)	רובד ביוטי (צמחים ובעלי חיים בטבע ללא מעורבות האדם)	רובד אנושי (מעשה ידי אדם בעבר ובהווה)

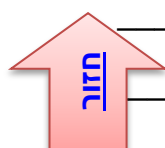
סיכום

ציינו לפחות 2 קשרים בין הרבדים ופרטו את מהות הקשר:

1. קשר בין רובד _____ לרובד _____ פירוט: _____

2. קשר בין רובד _____ לרובד _____ פירוט: _____

3. קשר בין רובד _____ לרובד _____ פירוט: _____

מסע בא"י – הנרי בייקר טריסטרם (5)

זיכרונות ממסע בירדן הדרומי

מתוך: טריסטרם, הנרי בייקר (תשל"ז), **מסע בארץ ישראל – לחקר חיי הארץ וטבעה**, יומן - 1864
1863, תרגם חיים בן-עמרם, ירושלים: מוסד ביאליק

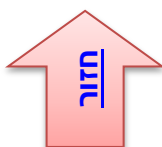
כיכר הירדן עצמה קרחת כאן לגמרי מעצים, אך קרקעה אלוביאלית (קרקעת סחף) ופורייה, ורוחבה פחות משישה מילין. כשהבטנו כלפי מטה יכולנו להאמין שעמק הירדן נגלה אלינו כמעט עד יריחו, כי שום דבר לא הפסיק את המרחב הירוק עד למקום שנמוג באופק הרחוק, כשההרים סוגרים עליו מעברים. היובלים נופלים במרוצה מן ההרים בשני העברים עד הגיעם למישור, ומכאן והלאה הם מתפתלים בעצלתיים בין גדות בוציות עד הירדן. בחלקת הכיכר שעליה רכבנו אל הגשרים גדל דגן, שעמד עתה בהבשלתו... (המשך בתוך: אתר החברה להגנת הטבע – [הירדן הדרומי](#))

שאלות לתלמידים

השפעת האדם על הנוף

1. מהם ההבדלים בין התיאור של הנרי בייקר טריסטרם לבין מראה השטח היום?
2. מי אחראי להיווצרות הבדלים אלו, והאם יש בה גם מהחיוב ולא רק מהשלילה? נמקו.

טריסטרם מתאר את הירדן הדרומי אשר זרם בעוז ואת מימי הכנרת שזרמו אליו. אין זה המצב היום! גם קטע ההליכה שבין התעלות אינו כפי תוואי הירדן שהיה פעם – קטע הירדן שהולכים לאורכו הועמק בעקבות בניית סכר "דגניה" וסכר "אלומות", ובית המשאבות שבאזור סכר "אלומות" מעלה את המים לרכס פורייה ולרמת סירין לצורך השקיה.

הירדן בעבר (6)

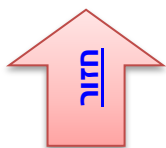
הירדן בעבר (תחילת המאה ה-20) לפני בניית המוביל הארצי ולפני הקמת יישובים באזור

(חציית הירדן קיץ 1913, מתוך אתר [קבוצת דגניה א](#))

דגשים למורה

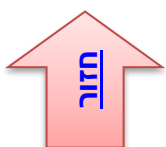
- אופי השטח – חשוף, אין עצים.
- כמות המים ורוחב הירדן.
- התמונה צולמה בקיץ, איך היה נראה הירדן בחורף?
(ביצות, אין דרכים, קושי עבירות)

המוביל הארצי (7)

קישור למפה המוביל הארצי באתר [אתר מקורות](#)

המפה מתארת את תוואי המוביל הארצי ממוצאו מהכנרת

"רוב רוי" על הירדן – בונים רפסודות (8)

נקודות זיכוי בתחרות בין החוליות

- א. חוליה שסיימה ראשונה את הבנייה.**
- ב. הרפסודה היציבה ביותר.**
- ג. הרפסודה ששטה למרחק הרב ביותר בלי להתפרק.**

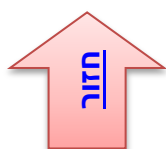
ציוד

פקקי שעם
חוט שמשון
מקל ארטיק רחב או מקלות למשטח גרון (למשטח הרפסודה)
שיפודי עץ
קיסמי שיניים

משימה: בניית רפסודה להשטה על התעלה המלוכה בעזרת הציוד שניתן לכל חוליה.

שאלות בתום הבנייה ולפני ההשטה

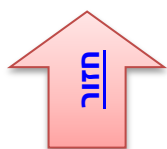
1. תארו את האופן שבו ביצעתם את המשימה.
2. באיזה אתר תרומתו של כל אחד מחברי החוליה לבנייה.
3. ממה הייתם מרוצים בעבודתכם כחוליה ומה הייתם משפרים?

בעלי חיים נפגעים מפסולת (9)

תמונה נוספת של יעל אוחז בשקית פלסטיק בתוך אתר [הסביבה](#)

מינים מתפרצים (10)

תן זהוב

תן זהוב, צילם יותם גנדלר

שועל מצוי

שועל מצוי, צילם יותם גנדלר

חורשת האיקליפטוס (11) – שיר

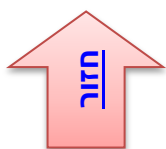
חורשת האיקליפטוס נעמי שמר

כשאימא באה הנה יפה וצעירה,
אז אבא על גבעה בנה לה בית.
חלפו האביבים, חצי מאה עברה,
ותלתלים הפכו שיבה בינתיים.

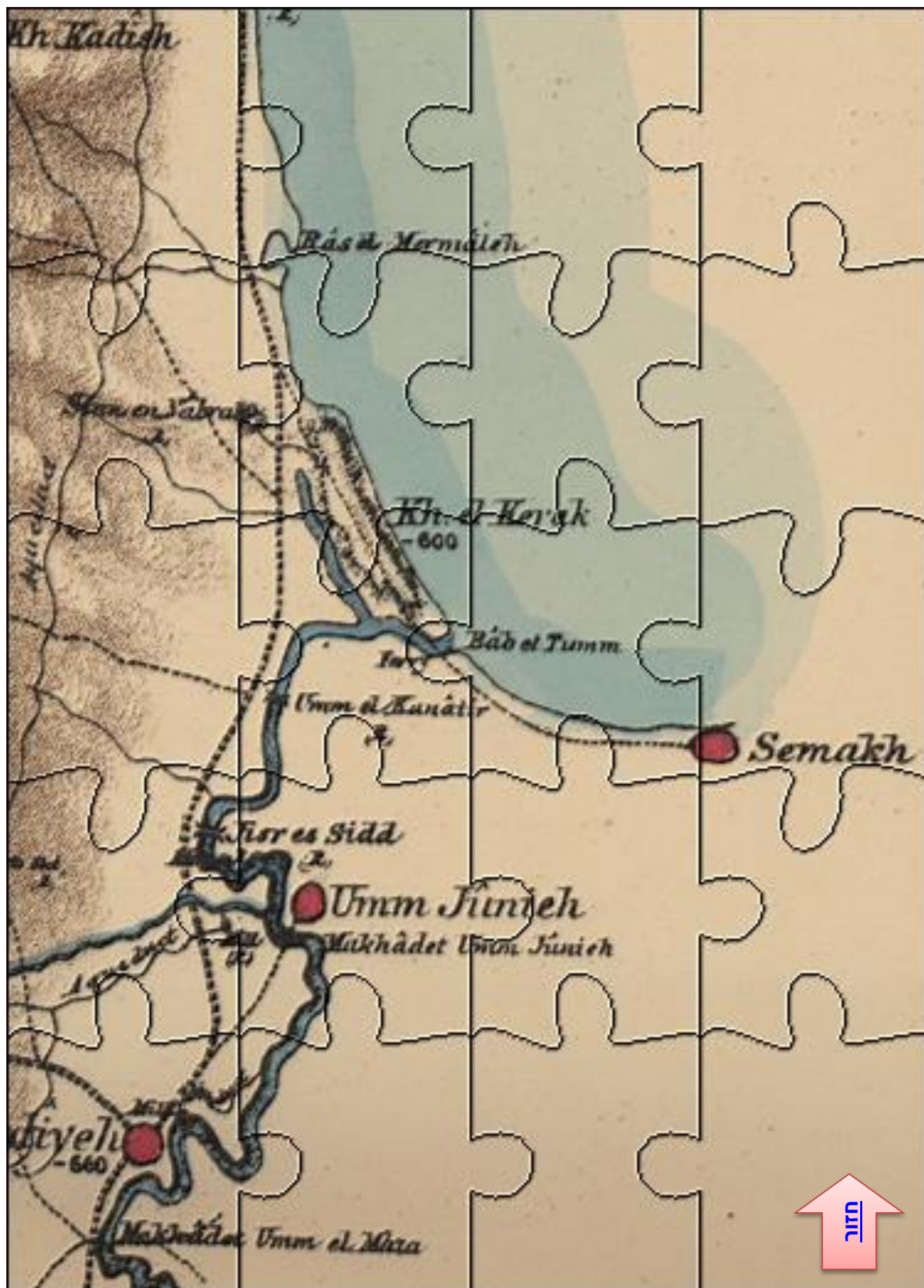
אבל על חוף ירדן כמו מאומה לא קרה,
אותה הדומייה וגם אותה התפאורה:
חורשת האיקליפטוס, הגשר, הסירה
ורیح המלוח על המים.

א. לקרוא את השיר לפני תחילת הפעילות בתחנת ה"ירדנית" – "רוב רוי"

ב. שאלה: האומנם מאומה לא קרה?

פאזל 1: מוצא הירדן מהכנרת – מפת סקר
(12) PEF (Palestine Exploration Fund)

מוצא הירדן מהכנרת – מפת סקר (13) (Palestine Exploration Fund) PEF

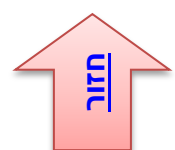
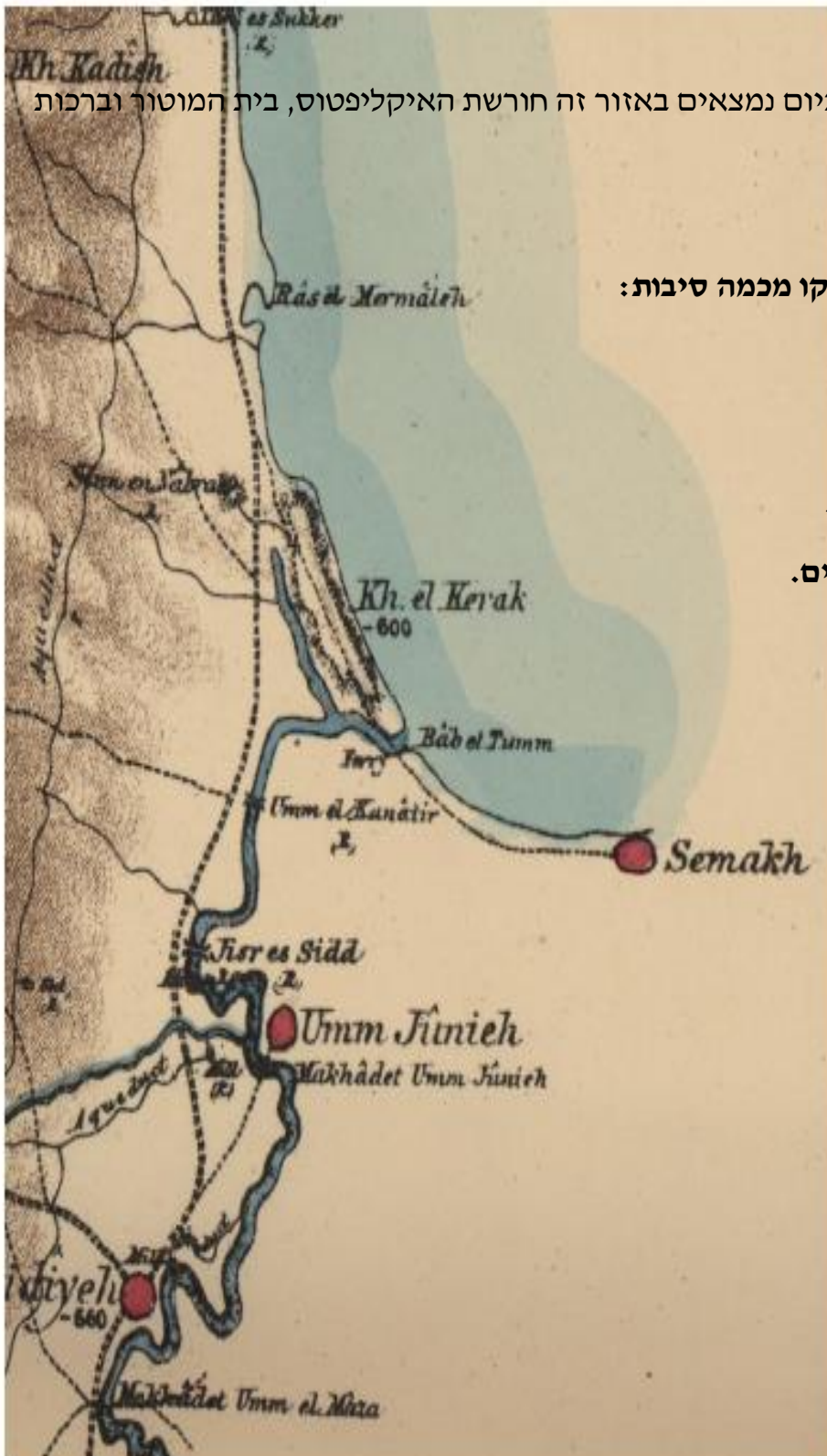
דגשים למורה

לירדן יש זרוע צפונית, המקיפה את תל כְּרַךְ (Kerak – כיום נקרא תל בית ירח). לפיכך, בשירת רחל מופיע תל כרך: "מה ירבו פרחים בחורף על הַכְּרַךְ, דם הכלנית וכתם הכרכום..." ("שם הרי גולן", רחל המשוררת).

זהו אזור ביצות (חוסר ניקוז) - כיום נמצאים באזור זה חורשת האיקליפטוס, בית המוטור וברכות הדגים.

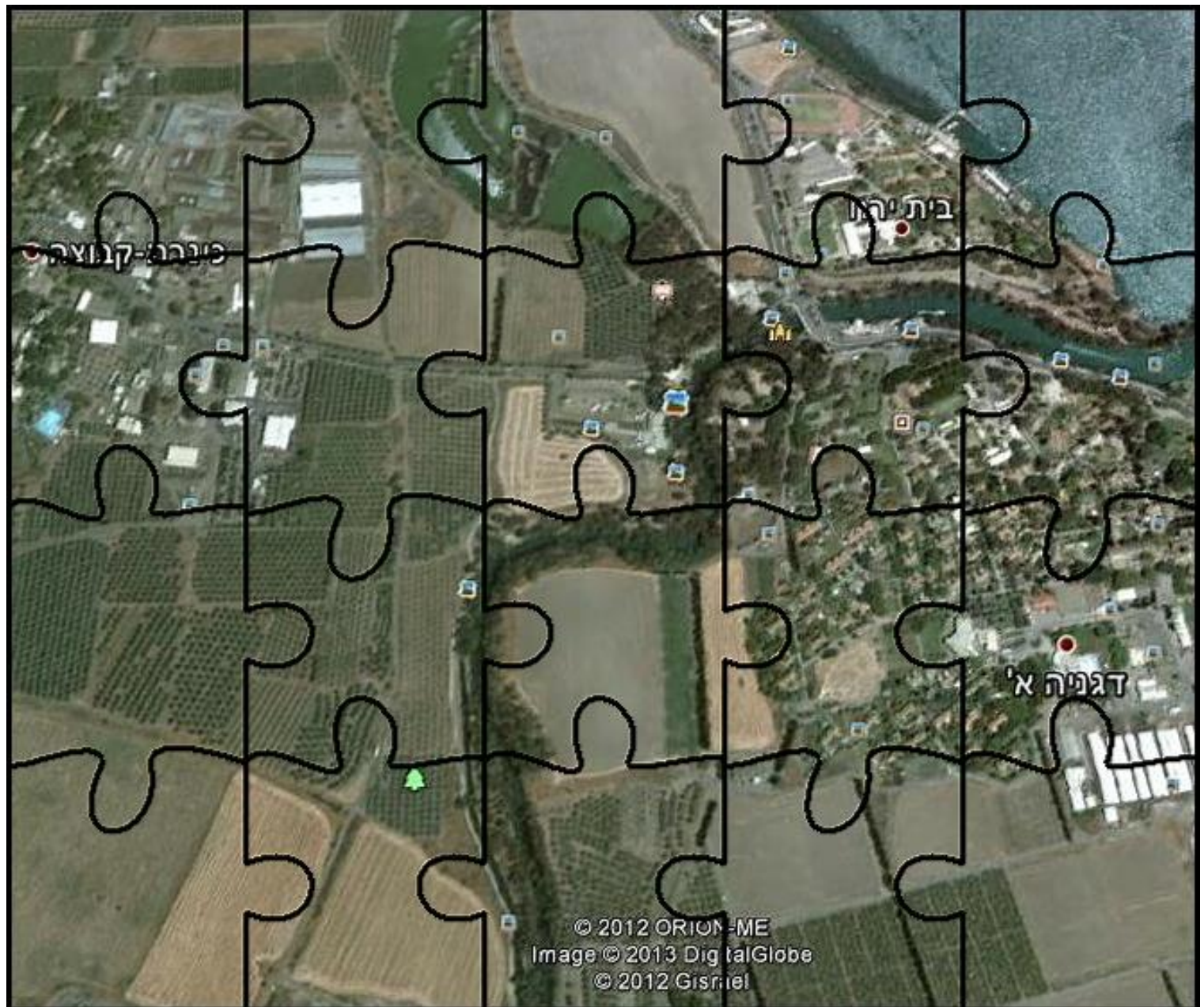
את מוצא הירדן מהכינרת העמיקו מכמה סיבות:

- א. לצורך ניקוז הביצות.
- ב. לצורך בניית סכר "דגניה".
- ג. לצורך שליטה במימי הכנרת.
- ד. לצורך בניית תשתיות לכבישים.

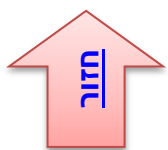

מתוך: [עמוד ענן](#)

פאזל 2: הירדן היום – תצ"א (14)

מתוך: GOOGEL EARTH

מפתח לפתרון א=ת ב=ש

גפשיק תטפבמ

גפשיק שמפנמ

גפשיק ומעמ

ימי

אגדת

י' חכז

תפפמג

אשכנז

הרובד הפיזי מכיל בתוכו מחוללי /מעצבי נופ רשמו אותם:

הרובד הבייטי מכיל בתוכו |

הרובד האנושי מכיל את מעשי האדם ב

ממעמדו של האדם בהשפעה על העולם הינו גורם כפול _____, _____.

חזון

תשעת מרכיבי הנוף (16) - תשובות למורה

האדם בהווה		רובד אנושי
שרידי עבר		
חיות בר		
טבעי	צומח	רובד ביוטי
מים	מסלע (סלעים)	רובד פיזי
אוויר	תבליט (צורת פני השטח)	

יש שלושה רבדים ובתוכם חלוקת משנה של תשעה מרכיבי הנוף.

הרובד הפיזי מכיל בתוכו 5 מחוללי נוף

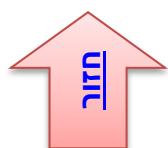
מסלע, אוויר, מים, קרקע, תבליט.

הקרקע נוצרת בתהליך בלייה של מסלע כאשר הגורמים הפיזיים המשפיעים על יצירת הקרקע הינם אוויר, תבליט ומים והגורם הביוטי הינו צומח טבעי.

הרובד הביוטי מכיל בתוכו צומח טבעי וחיות בר

הרובד האנושי מכיל את מעשי האדם בהווה ושרידי מעשה ידי האדם בעבר (המשפיעים כיום על ההווה)

מעמדו של האדם בהשפעה על העולם הינו כפול משפיע, ומושפע.

מעגל השל"ח (17)

מעגלי השפעה ואחריות

מהו מעגל השלח

דיון במסר הערכי

המסר הערכי: אחריות לאיכות הסביבה, הלאום והחברה נובעת מהיותי מושפע מהם ומשפיע עליהם.

כללי שיחה

- א. שיחה במעגל.
- ב. דיבור ברשות.
- ג. משפט קצר.
- ד. הקשבה.
- ה. תגובה עניינית ולא-שיפוטית.

שאלות מנחות

1. מה מהדברים שלמדנו היום היה חדש עבורך?
 2. אילו תופעות שמבטאות את השפעת האדם על הסביבה ראיתם היום (השפעה חיובית, השפעה שלילית, השפעה בלתי-הפיקה)? מהן ההשלכות הנובעות מהשפעה זו?
 3. מהי המסקנה לגבי מעשיו של האדם והשפעתם?
- יש לכוון לערך האחריות ולמסר הערכי של הסדנה: אחריות לאיכות הסביבה, הלאום והחברה נובעת מהיותי מושפע מהם ומשפיע עליהם.
- כלומר: כל מה שאני בוחר לעשות או לא לעשות משפיע. לכן, אני אחראי לתוצאות מעשי ועלי להקדים מחשבה למעשה. יש להבין שכל מעשה שאני עושה נובע מבחירה שלי.
4. ספר על רגע במסלול או על מקום בו שהיה משמעותי עבורך.

לשיר זה כמו להיות ירדן

5. נסיים בשיר:

מאת: נעמי שמר

לשיר

זה כמו להיות ירדן:

אתה מתחיל למעלה בצפון,

צעיר, צונן, שוצף ומתחצף.

אתה שומע ציפורים בסבך,

וכל אחת מהן

ציפור גן עדן,

כי לשיר

זה כמו להיות ירדן...

תנ"ך

[דברים יא, לא](#)

[דברים יב, י](#)

ביבליוגרפיה מומלצת

- אבידוב, יאני (1959), **עלילות עיראק**, תל-אביב: ספרייה לעם – הוצאת עם עובד.
- גבירצמן, חיים (2002), **משאבי המים בישראל**, ירושלים: יד בן צבי, אגם הכנרת – פרק 3, עמ' 33-58.
- סטולר, שמואל (תשי"ט), **מסעות בן-ציון ישראלי**, הוצאת ספריית השדה.
- סטולר, שמואל (תשל"ז), **שיבת התמר לארץ ישראל: מסעות בן-ציון בעיראק, איראן ומצרים**, תל-אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.

קישורים אינטרנטיים נוספים

[הירדן הדרומי](#) – החברה להגנת הטבע.

[מינים מתפרצים – דוגמת עורב אפור.](#)

[מינים פולשים.](#)

[מסעותיו של איש התמרים](#) – (כולל תמונות של הבאת התמרים לעמק הירדן).

[מסעותיו של בן-ציון ישראלי להבאת עצי התמר](#) – כולל תמונות.

[נהר הירדן](#) – דעת.

[על המים.](#)

[רעב קטלני: שקיות הניילון גרמו למותו של יעל.](#)

[שקית ניילון פשוטה וקופסת טונה אחת.](#)

[אחרי 50 שנה: מי הכנרת שוב זורמים בירדן הדרומי](#) - יוטיוב

